

ne bi nastalo iz neke već postojeće supstancije, nego »sa strane«. Jedino stvarateljskim činom Stvoritelja može nastati novo biće »sa strane«, a ne iz neke postojeće supstancije. Ali, taj Stvoriteljev čin ne bi bio tom biću »sa strane« nego iz središta, iz dubine.

Među prirodnim supstancijama ima i međusobnih utjecaja. Postoje stanovitvi uvjeti za razvijanje, osobito živih supstancija (npr. toplina, vlaga, zrak, hrana). No sve te uvjete i utjecaje prirodna supstancija u sebe primi te dalje djeluje i uzrokuje svojim vlastitim snagama kao potpuni i glavni uzrok. Nema u prirodi supstancija kao pravih »sredstvenih« uzroka. Nema »osamljenih« akcidentalnih bića, koja ne bi bila vezana uz neku supstanciju, od koje primaju ono što imaju, a po kojima ta ista supstancija djeluje. To je, u najkraćim potezima, Tomina nauka o svijetu, promatrana u metafizičkom svjetlu tvornih uzroka.

Koji god, dakle, tvorni uzrok promatrali, idući naprijed progresivnim putem (ne: sredstvenim nego) »srednjih uzroka« u prirodi, a u snazi one bitne (per se) veze »uzroka i učinka«, koja nužno postoji između svakoga pojedinog od tih uzroka i njegova učinka, preko jednoga konačnog (finitus) ili akcidentalno beskonačnog niza, možemo i moramo, ako smo vješti, metafizičkom nuždom doći do onog »prvog stvorenog uzroka«, a od ovoga do apsolutno Prvog (barem »po kvalitetu« Prvog, ako ne i vremenski Prvog) i zato Neprouzrokovanog Uzroka — BOGA STVORITELJA svega.

Dominik Budrović OP

MARKANTUN DE DOMINIS U REVII »ENCYCLOPAEDIA MODERNA«

Zaslugom sveučilišnog profesora i člana Jugoslavenske akademije u Zagrebu dra Ivana Supeka potaknuto je u našoj književnoj javnosti zanimanje za zaboravljenog splitskog nadbiskupa Markantuna de Dominisa, pisca velike knjige od deset svezaka, koja bi obuhvaćala preko 4.000 strana današnje normalne knjige, *De Republica Ecclesiastica*, kojom je htio riješiti nastale vjerske prepirke između Katoličke i Pravoslavne crkve i protestantskih vjerskih zajednica, u ono teško pokoncilsko, to jest potridentinsko vrijeme. Prošle naime godine, 1967, navršilo se 350 godina od prvog izdanja u Londonu djela *De Republica Ecclesiastica* (1617), pa je uredništvo časopisa *Encyclopaedia moderna* tom prigodom, i to baš na dan 21. XII, kada je mrtvo tijelo splitskog nadbiskupa bilo spaljeno u Rimu, priredilo simpozij o Markantunu u Splitu, pod predsjedanjem predsjednika Jugoslavenske akademije dra Grge Novaka. Referati, održani na tom simpoziju, tiskani su u cijelosti u spomenutom časopisu. Referati, dotično prikazi i studije, odlukuju se nastojanjem da se dođe do objektivne istine i da se, koliko je moguće, rehabilitira kao učenjak i kao političar taj naš zaboravljeni hrvatski velikan, kako o njemu misli baš akademik Supek.

Iako je Markantun osuđen od pariške Sorbone i od kelnske univerze, na koje je bio sam apelirao, iako je bio osuđen od Sv. oficija kao krivovjernik na istražni zatvor u Castel S. Angelo, gdje je umro, iako je bilo to mrtvo tijelo spaljeno na lomači kao prokletu i krivovjerno, to ipak, u današnje vrijeme, mi katolici možemo, a gotovo bih rekao da nam je i dužnost, da, nakon svršenih prepiraka između Katoličke crkve i ostalih crkvenih kršćanskih zajednica, preispitamo, u duhu ekumenske simpatije, nauku i djelo ovog našeg čovjeka. Nama se i kao katolicima i kao Hrvatima to preispitivanje nameće upravo kao imperativna dužnost radi spasavanja naše kulture, a i vjersko-teološke baštine.

Trebalo bi dakle preispitati Markantunovu nauku i djelo s filozofskog, s dogmatikog, s asketsko-moralno-pastoralnog, pravnog, političkog i s historijskog stanovišta. Trebalo bi rasvijetliti i sam lik Markantunov. Iz naše

perspektive mogli bismo mnogo mirnije i pravednije ocijeniti toga čovjeka nego što su to mogli učiniti njegovi suvremenici. Zaista je ogromna šteta, što mi Hrvati svoje velike i važne povijesne ličnosti nemarno prepuštamo zaboravu. Dok danas Nijemci nastoje pronaći u samom Lutheru sve pozitivne crte te ga što pravednije ocijeniti, to isto treba da učinimo i mi sa svojim ljudima, pa makar oni bili možda i heretici ili čak nevjernici. To tim više, što de Dominis nije nikada svestrano proučen pa je moguće da se u njegovoj velikoj knjizi nađe neočekivanih i suvremenih tvrdnja. Možda nama i svijetu, pa i samoj Crkvi katoličkoj, čiji je Markantun de Dominis htio uvijek biti vjerni sin, ima štogod važno poručiti. Stoga bi svakako bilo potrebno da se naši filozofi, teolozi, pravnici i povjesničari prihvate ozbiljna posla, da temeljito prouče, sine ira et studio, Markantunovo životno djelo *De Republica Ecclesiastica*.

Razumljivo je dakle, da nam je svima bilo drago prisustvovati znanstvenom simpoziju u Splitu o Markantunu de Dominisu, i jednako tako, da nam je bilo drago pročitati studije o toj našoj velikoj ličnosti u *Encyclopaedia moderna*.

Ističemo sa zahvalnošću, da nam je prof. Ivan Supek bio poslao svoju studiju »Marko Antonije de Dominis — poruka mira« da je štampamo u *Crkvi u svijetu*. Mi to ipak nismo učinili bojeći se, da ne zbunimo mnoge naše čitaoce, koji možda još nisu vični tako otvorenom i iskrenom dijalogu, kakav se nalazi u toj studiji prof. Supeka. Stoga ćemo u ovom prikazu iznijeti malo pitanje sadržaj te studije, koja se nalazi u EM od str. 111. do str. 118. Na koncu ćemo se sasvim kratko osvrnuti i na ostale radove o tome predmetu u EM.

Dr Supek piše:

»A ipak, u sukobu papinstva i reformacije nije bilo lucidnijeg djela od desetosveščane »De Republica Ecclesiastica« niti je na hrvatskim ostacima ostataka izrasla sintetičnija ličnost od ovog nadarenog fizičara i kršćanskog moraliste, splitskog nadbiskupa i vinzorskog dekana. Njegova je veličina bila evropska u punom smislu te riječi. Što je on snovao, nije bilo ništa manje nego ujedinjena i pacifizirana Evropa na principima uzajamne tolerancije i poštivanja tradicionalnih razlika. »Opasno je« — kaže on — »biti po sredini između onih koji su u ošrom sukobu.« I kao što je predviđao, to ga je posredništvo skupo stajalo i života i spomena. Militantne su evropske stranke sačuvale svoje barjaktare. A za komunu ispod sandžakova Klisa bio je taj prvostolnik prevelik. Svakako, ondje su ga se vlastela i kaptol brzo odrekli, i to se odricanje, eto, produžilo do nas danas.

Talijanski je liberalizam podigao Giordana Bruna na razinu nacionalnog heroja; i gdje je on tako hrabro prkosio vatri mraka, na »Cvjetnoj poljani«, stoji danas njegov visoki spomenik. Na tom istom mjestu u Rimu gorjela je nešto kasnije Dominisova lomača, gorjela i izgorjela bez poklonika, mada je Marcus Antonius mnogo više predstavljao po svojem znanstvenom, teološkom i političkom djelovanju nego Giordano Bruno. Zacijelo, hrvatski primas i pisac »Crkvene države« jače je razbuktao sudbinske evropske dileme od Giordana i Galileja; pa ipak i njegovi su slobodoumni zemljaci izostali da taj vatreni duh izbave iz pepela zaborava.

Čudan je taj naš hrvatski nehaj. Ova tako osiromašena provincija stvarala je svoje velikane i nemilice rubila glave onima koji su nadilazili njeno obzorje. Ništa što je Isaac Newton stavio splitskog nadbiskupa među osnivače nove optike. Ništa što je njegova »De Republica Ecclesiastica« bila onda smatrana remek-djelom reformacije. Da je po svojem bijegu u Englesku bio imenovan za vinzorskog dekana, nije također ovdje mnogo kazalo. Po tradiciji bili su vinzorski dekani prvi kraljevi savjetnici, i time je Dominis stao u središte evropske politike.« (Usp. str. 111).

Zatim prof. Supek tumači motiv, koji je de Dominisa potakao da piše svoje veliko djelo, da ostavi svoju nadbiskupiju i da izabere život prognanika. To je bila samo želja da pomiri zavadene Crkve. Ta je njegova namjera bila posve iskrena. On je mogao pogriješiti, kao što je sigurno i pogriješio, ali je to sve bilo u dobroj namjeri. Barem taj idealizam moramo priznati de Dominisu, makar ga nazvali i tvrdoglavim fantantom.

Pisac vidi u djelu de Dominisa ideje jednog općeg kršćanskog humanizma zadojenog duhom vjerske slobode. Na temelju tog i takvog humanizma, crpljenog iz Svetog pisma, Markantun je htio pomiriti Evropu i svijet.

Auktor studije o Dominisu nastavlja:

»U dvomilenijskom trajanju nije katolička crkva imala prelata koji bi tako mogao skrenuti povijesne tokove kao zabačeni pisac »Crkvene države«... Križ je od početka bio simbol univerzalne sućuti. Konstantinovim je ukazom bila priprosta poruka evanđelja podignuta na carsku religiju, s fatalnim posljedicama.

Auktor »Republike« odbacuje svaki unitarizam i dokraja se zalaže za štovanje međusobnih razlika. On je sam latin, ali priznaje Grcima istu valjanost. Neka bude razlika među njima, glavno je da se slože u Kristovoj ljubavi! U propadanju istočne crkve pod turskom najezdom i za bješnjenje reformacije i protureformacije izlazi hrvatski primas s konsekventnim principom koegzistencije, zacijelo još kršćanski formuliranim, genijalno anticipirajući evropsku i našu nacionalnu kalvariju.

Neki su povjesničari smještali pisca »Crkvene države« među protestante, blizu Calvinu, čije je učenje afirmiralo težnje slobodnih gradova. Neosporno je da Dominisova kritika papinstva vuče korijenje sve do Jana Husa, koga on i sa štovanjem spominje; međutim, njegova koncepcija daleko nadilazi ondašnju reformaciju, a više se nadozvezuje na najbolju katoličku tradiciju univerzalizma. Luther i njegovi sljedbenici odbacuju razum kao kriterij istine i zapast će u još gori mrak od skolasitika, u onaj subjektivan mrak gdje »bog ili vrag jaši na čovjekovoj volji«. Ta bezuslovna, mistična podložnost da se radi dobro ili zlo, već prema tome kakav je gospodar, kobno je utjecala na formiranje njemačkog naroda, a i na čitavu daljnu historiju. Nasuprot tome ističe Rabljanin ljudsku odgovornost i slobodu. Evanđelje ostaje i za njega zajednička evropska osnovica, ali to dopušta toliko slobode i pojedinom čovjeku i pojedinom narodu u svim svjetovnim djelatnostima. Srušivši cesar-papinski autoritet i oduzevši crkvi vlast, mogao je dabome auktor »Republike« otvoriti širom kapiju ljudskom stvaralaštvu i željama. Tako očišćeno kršćanstvo, vraćeno na poetsko-moralnu poruku, neće više kljaštriti čovjeka i raspirivati mržnju i raskole, nego će stvoriti »mir na zemlji.« (Str. 114).

Naravno, mi ne možemo prihvatiti auktorovu tezu, da je kršćanstvo samo jedna »poetsko-moralna poruka« o univerzalnom humanizmu. Pa ipak nas ova kva interpretacija kršćanstva od strane našeg akademika vrlo raduje. Jer poruka Evanđelja doista je sadržana u ljubavi prema svakom čovjeku uz dodatak, da ta ljubav izvire iz ljubavi prema Bogu. Ali je nama jasno i to, da je za širenje te poruke apsolutno nužna jedna ustanova, društveno organizirana, tj. Crkva.

S obzirom na ljubav Markantuna de Dominisa prema njegovu kraju pa i prema njegovu hrvatskom narodu auktor studije piše:

»Noseći oronuli naslov »Dalmatiae et Croatiae primas«, jedno legalno nasljeđe razbijene kraljevine, Dominis poduzima sve da skupi i konsolidira pod svojim autoritetom one »reliquiae reliquiarum«, a u tom dalekovidnom pothvatu sukobljuje se sa svojim zaključanim kapitolom, ratobornom vlastelom, ... vladarskom Venecijom i Vatikanom.

Jedini će mu oslonac u carskoj ruševini ostati slobodoumnije građanstvo koje je radije radilo i trgovalo nego nosilo mač i križ, i jedan od njegovih najvjernijih privrženika, trgovac Capogrosso bit će prije njega izveden pred inkviziciju. S bahatim mletačkim knezom u gradu, jutro hoda od sandžakova Klisa, s rimskom ovrhom na svojem imanju, hrvatski prvostolnik ne podleže ni grozi ni bijedi svojeg trenutka i mjesta nego traži izlaze u čitavoj evropskoj širini. Da, protjerivanje osmanlija i njegov je cilj, cilj krajnji, kojemu prethodi zacjeljenje raskomadane Evrope na Istok i Zapad, Sjever i Jug, zacjeljenje razdora između kršćana. Na tu njegovu koncepciju oboriti će se svi trenutni i lokalni bjesovi. Ako se u tih deset Dominisovih knjiga mnogošto sastalo od nove znanosti, protestantske reformacije i katoličkog univerzalizma, njegova je puna pozicija izrasla na ruševinama hrvatskog kraljevstva.

U tome se opet vidi njegov znanstven, univerzalan genij. Stavljen u iznimno tešku situaciju, na ostacima Tomislavove kraljevine, na podnožju turske tvrđave, učenjak u nadbiskupskom ornatu ne traži neko momentano, specifično rješenje niti ne očekuje čudo, već u samoći i nemilosti dovršava viziju novog svijeta koja u krajnjoj instanci spasava i one pustošene priturske pokrajine.« (Str. 115).

Mislim, da bismo ovdje mogli primijetiti i auktoru i našem splitskom nadbiskupu Markantunu, da su preveliki idealisti i da malo računaju sa stvarnim povijesnim snagama. Crkva nije samo božanska poruka sveopće ljubavi, nego je ona vidljivo društvo, koje u konkretnim povijesnim prilikama može imati vrlo bijedan vanjski izgled. Oboriti se u ono vrijeme na papinstvo, pa onda kritizirati i protestantizam i anglikanizam, to sve skupa nije moglo dovesti ni do kakvih pozitivnih konkretnih rezultata. To je moglo samo pogoršati situaciju, kao što ju je i pogoršalo. Apelirati na kolegijalnu upravu Crkve protiv papina apsolutnog primata, i to s onakvom žestinom kao što je to učinio de Dominis, značilo je, u ono vrijeme, odijeliti se od Katoličke crkve i time sebe onemogućiti kao reformatora te Crkve i osloboditelja svoga naroda.

Ipak bi bilo vrlo zanimljivo proučiti do temelja tu nauku de Dominisa o kolegijalnoj upravi Crkve i njegovu borbu protiv papina primata i papine osobne nepogrešivosti. To bi bilo posebno zanimljivo danas, kada je tako akutno iskrslo pitanje odnosa primacijske papine vlasti i kolegijalne vlasti svih biskupa s papom na čelu. II vatikanski sabor *nije definirao, nego samo izjavio*, da papa ima osobni, a ne kolegijalni primat, i, prema tome, da papa može sam, u svoje ime, vlašću, koju je sam osobno dobio od Krista, upravljati čitavom Crkvom i sam u svoje ime nepogrešivo donositi dogmatske definicije, a može, prema svojoj diskreciji tu vlast i tu nepogrešivost vršiti skupa s biskupima, kolegijalno. Biskupi su ipak nasljednici apostola i oni su dobili svoju biskupsku vlast od samog Krista u biskupskom posvećenju, samo što ta vlast biskupa nad čitavom Crkvom nije uvijek ekspeditivna za djelovanje, nego mora dobiti tu ekspeditivnost, za svaki pojedini slučaj, od pape. Da li štogod od te kolegijalnosti ima u Dominisovoj nauci? Da li se on borio samo protiv konkretne papine vlasti, kako ju je papa u tim konkretnim povijesnim prilikama vršio? Ili se doista borio, kako se čini, radikalno protiv svakog papina primata?

To su sve pitanja, kao i mnoga druga, koja čekaju svoje konačno rješenje.

Međutim, mora se priznati de Dominisu revnost u pastoralnoj biskupskoj službi u splitskoj biskupiji. Evo što o tome piše auktor:

»Važnije je stoga uočiti povijesni kontinuitet primasove vlasti i njegovo djelovanje na teritoriju stare Hrvatske. Po svojem dolasku u Split laća se novopostavljeni prvostolnik najvažnijeg posla: da uredi zapuštenu dijecezu, proširi svoje područje i podigne prvo sveučilište. Po priznanju njegova jezuitskog protivnika, oca Farlatija, njegovo je biskupovanje sjajno započelo. On je sam održavao u katedrali sv. Dujma blještave propovijedi i bio glavni predavač mladim klericima. Za

strašne kuge, kad su se vlastela i kaptol razbježali na sve strane, on ostaje sa svojim pukom i nosi križ okrepljenja kroz užasne uličice, usprkos smrtnoj pogibelji. Pa ipak, ili možda baš zato, od početka ga podriva kaptol, navikao da se biskupi provode u Rimu ili drugdje, a upravu i propovijedi prepuštaju njima, kanonicima. Čim prođe strašna pošast, plemićko moćnije, doduše obazrivo, daje čušku zamolivši ga da povuče odluku da se neka Bosanka postavi za upraviteljicu ženskog samostana i zabranivši joj smjesta pristup riznici.« (Str. 116).

Iz tih redaka iskače visoki moralni lik Markantuna de Dominisa kao čovjeka i kao biskupa. Dapače, tu doznajemo, da je Markantun bio osnovao, zacijelo prema dekretu Tridentinskog koncila (1545—1563), u Splitu pravo pravcato sjemenište, to jest humanističku i teološku školu, prema ondašnjem običaju, iz koje su izlazili gotovi svećenici. Tu je školu nadbiskup bio smjestio u svoju nadbiskupsku palaču i u njoj je sam imao najviše predavanja. Na žalost, nasljednici Dominisovi, iako su bili pravovjerniji od njega, nisu bili toliko velikodušni kao on, da bi dijelili svoju palaču sa svojim sjemeništarcima, a pogotovo ne svoje prihode. I tako je splitsko sjemenište poslije Dominisa pro-radilo tek g. 1700.

Velika tragika Dominisove politike bila je, što nije bio povezan sa svojim narodom pa je i svoje knjige pisao na latinskom jeziku obraćajući se Evropi, a ne svom narodu, na njegovu jeziku. Evropa ga nije htjela čuti, a njegov ga narod nije razumio. Njegov je stric, senjski biskup de Dominis, poginuo pod Klisom, boreći se s uskokima za oslobođenje Klisa, napušten od Venecije. Ni našeg nadbiskupa nije milovala Venecija, iako je imao njezinu kulturu, ali mu je već njegov naslov govorio kome narodu on pripada.

Uspoređujući Luthera s Dominisom, auktor veli, da je Luther bio intelektualno inferiorniji od Dominisa, ali da je Luther zatalasao njemački narod i dao mu nacionalni lik baš zato, što je pisao njemačkim jezikom. Tako je Luther uz ono veliko zlo, koje je ostavio Nijemcima razbivši njihovo vjersko jedinstvo, učinio i neko dobro Nijemcima na nacionalnom planu. A Dominis je potpuno zaboravljen od svakoga, pa i od svoga naroda.

Svoju lijepu studiju auktor završava ovako:

»Postumni Marcus Antonius ima mnogo reći svojoj katoličkoj crkvi, koje se po vlastitom iskazu nije nikad odrekao, a koja je na nedavnom ekumenskom koncilu oprezno otvorila neke njegove teze. Da li je on još uvijek odviše naprijed i za najprogressivnije katoličko krilo, znat ćemo uskoro. Protagonist koegzistencije mnogo će još reći drugim kršćanskim crkvama, no preko toga i svim ljudima, napose pak komunistima koji su mučno proživjeli papinsku partiju i traže na sličan način izlaze, rušenjem centralizma i odvajanjem partije od vlasti. Granice su Dominisove poruke ondje gdje uopće leže granice svake vjerski zasnovane zajednice. Ipak, prepuštajući nova svjetovna prostranstva ljudskoj slobodi, pokraj sveg svojeg dodvoravanja, pisac »Crkvene države« otvarao je kapiju univerzalne humanosti. Paradokсно je da će i svjetovna vlast proći kroz sličan razvitak, kroz jednako papinske partije, i po tome njegova analiza i kritika vlasti ima dublje i zamašnije značenje nego što je reformator crkve mislio.

Povijest nakon Račkog i Ljubića, tako provincijalno raskidana između hrvatskog klerikalizma i jugomasonstva, nikako nije mogla prihvatiti veličinu starog nadbiskupa. Ni jednom ni drugom ekstremu nije prijala njegova širina i priziv koegzistencije. Kad su ga svećenici, književnici i historičari stavili ad acta, kako da političari nešto više znaju o učenom latinistu? Šutnja je nemilostivo pokopala najveće misaono djelo. Pa ipak, unatoč tom prokletstvu, Dominis ostaje trajan apel hrvatske politike. Dok će ta politika počev sa splitskim metropolitom tražiti egzistencijalna rješenja na svjetskom planu, onaj se malogradanski konzervativizam desperatno iscrpljivao na svojim ugroženim granicama ili prebjegavao srpskoj monarhiji. Bratstvo naroda,

tako sudbinsko na ovom vjekovnom križanju, potvrđeno za najgore najezde izvana, obrana vlastitog povijesnog bića i štovanje međusobnih razlika uz univerzalan Duh prosvijećenosti, ograničavanje vlastitog uvjerenja na duhovnu borbu, poricanje cezaro-papinstva i raskola — to je sve apel koji će još dugo naći živ odaziv ovdje i na čitavoj tako militantno podijeljenoj Zemlji.« (Str. 118).

Dr Josip Turčinović, profesor na teološkom fakultetu u Zagrebu, lijepo i smišljeno prikazuje teologiju Markantuna de Dominisa, iako to nije nipošto definitivni prikaz, budući da auktor nije pročitao čitavu *De Republica Ecclesiastica* pa nam obećava svoj daljnji rad u tom pravcu, čemu se veselimo imajući povjerenja u zapažanja našeg mladog teološkog pisca. (Str. 119—123).

U članku »Marko Antun de Dominis i naša likovna baština« dr Cvito Fisković prikazuje rad de Dominisa na obnavljanju splitskih crkvenih građevina i drugih umjetničkih objekata, u čemu se de Dominis nije mnogo istakao, posebno zbog financijskih nemogućnosti ondašnje splitske nadbiskupije, koja je imala izvan turskog carstva samo 5 župa. (Str. 128—132).

Prof. Zarko Dadić prikazuje Dominisa kao fizičara i pisca dviju radnja s područja optike i plime i oseke, radnja, koje su bile zapažene od Galileja (koji je bio nasljednik de Dominisa na katedri fizike na padovanskom sveučilištu) i od Newtona. (Str. 124—127).

Prof. i akademik dr Veljko Gortan daje prikaz biografije Markantuna i donosi svoj originalni prijevod odabranih mjesta iz *De Republica Ecclesiastica* (str. 86—110). Tu doznajemo ove podatke:

Markantun de Dominis rodio se u Rabu 1560. od oca Rabljanina i majke Mlečanke. Njegov stric Antun, biskup senjski, poslao ga je u Collegium Illyricum u Loretu, koji su vodili isusovci. Studije je završio u Padovi. U Veroni je predavao humanističke nauke, u Padovi matematiku, a u Bresciji retoriku, zatim logiku i filozofiju.*

G. 1596. istupio je, kaže prof. Gortan, iz isusovačkog reda, kojemu da je pripadao 20 godina. Pa ipak je te godine, kada bi bio istupio iz isusovačkog reda, imenovan administratorom senjske biskupije, jer je baš te godine njegov stric, biskup senjski Antun, poginuo pod Klisom. G. 1600. posvećen je za senjskog biskupa, a g. 1602. imenovan je za splitskog nadbiskupa s naslovom primasa Dalmacije i Hrvatske. Nije se slagao sa svojim kaptolom u Splitu ni s biskupima sufraganima, posebno s trogirskim biskupom, koji ga je tužakao u Rim. G. 1615. napušta Split i odlazi u Mletke, odakle 1616. otputuje u Englesku bojeći se da ne bude izručen rimskoj inkviziciji, koja se počela za njega zanimati. Godine 1617. izdao je prve četiri knjige djela *De Republica Ecclesiastica*, a slijedećih godina izlazile su i ostale knjige. Knjige osma i deseta nisu nikada štampane. G. 1619. imenovan je dekanom windsorskim, to jest savjetnikom kraljevim. G. 1622. vratio se u Rim, gdje je objavio knjižicu retraktacija svojih zabluda. Naskoro je u Rimu uhapšen kao heretik i zatvoren u Anđeosku tvrđavu, u kojoj je umro 8. IX 1624. Inkvizicija ga je osudila kao heretika poslije njegove smrti, dne 21. XII 1624, u crkvi S. Maria sopra Minerva, praesente cada-vere. De Dominisov leš bio je spaljen na Campo dei fiori u Rimu, istoga dana, skupa s neizdanim rukopisima.

Ova komemoracija u *Encyclopaedia moderna* završava prikazom Šime Jurica »Građa za bibliografiju Markantuna de Dominisa« (str. 133—140).

Frane Franić

* Zanimljivo bi bilo istražiti, koji je filozofski pravac slijedio de Dominis: da li aristotelovski, koji je bio naučio od svojih učitelja isusovaca, ili je možda bio naklonjen platonizmu, a to znači mističkoj teologiji, što bi se donekle moglo na prvi pogled zaključiti, budući da omalovažava vanjski ljudski element Crkve, ili je možda kolebao negdje između Aristotela i Demokrita, poput svoga suvremenika, s kojim se sigurno susretao u Londonu, Bacona Verulamskog (1561—1626).